Geografická reprezentativita poslancov NR SR zvolených v podmienkach jedného volebného obvodu

Tibor Madleňák¹

Katedra geografie a geológie, Fakulta prírodných vied UMB, Banská Bystrica

The Geographical Representativeness of the Deputies Elected to the National Council of the Slovak Republic in Terms of Single Electoral District. The article identifies and analyzes the patterns of political representation of the regions of Slovakia in terms of the functioning of the proportional electoral system with only one electoral district for the whole country. In this system, the representation of the region of the capital city, which is several times higher than the representation of other regions, dominates significantly. At the same time, a Western-Eastern gradient was identified in the regional political representation pattern, where the more economically developed western part of the country is politically much better represented than the peripheral regions of eastern Slovakia. The impact of a single electoral district is relevant in the geographical context as well as in significant centralization of the political power within the party-political system.

Sociológia 2019, Vol. 51 (No. 5: 483-501)

<https://doi.org/10.31577/sociologia.2019.51.5.22>

Key words: Political representation; regions; electoral system; electoral district; parliament; Slovakia

Úvod

V zastupiteľskej demokracii sa občania podieľajú na politickej moci prostredníctvom volených zástupcov, ktorí ich reprezentujú. Miera a charakter politickej reprezentácie občanov závisí vo veľkej miere od volebného systému, ktorý predstavuje základný rámec pre fungovanie stranícko-politického systému v demokratických štátoch. Nastavenie volebných pravidiel pre jednotlivé typy volieb je preto veľmi citlivá záležitosť, o ktorej sa diskutuje nielen medzi politikmi, ale aj odbornou i laickou verejnosťou.

Pre voľby do Národnej rady Slovenskej republiky (NR SR), ktoré sú vzhľadom na nastavenie politického systému na Slovensku považované za najdôležitejšie, platí pomerný volebný systém. Vďaka nemu majú v NR SR zastúpenie politické strany a hnutia, ktoré získajú zákonom stanovené kvórum platných voličských hlasov². Takto nastavený volebný systém umožňuje politické zastúpenie širšiemu spektru politických strán, ktoré sa na Slovensku vyvinuli v súvislosti s pôsobením viacerých konfliktných línií (Strmiska et al. 2005; Madleňák 2012). Pomerný volebný systém má na Slovensku aj svoju historickú tradíciu z čias medzivojnového Československa (Zemko 2008). Čo však až takú historickú tradíciu nemá, a čím predstavuje súčasné Slovensko

¹ Korešpondencia: RNDr. Tibor Madleňák, PhD., Katedra geografie a geológie, Fakulta prírodných vied, Univerzita Mateja Bela, Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica, Slovensko. E-mail: tibor.madlenak@umb.sk

² 5 % v prípade jednej politickej strany, 7 % pre koalície dvoch alebo troch strán, 10 % pre koalície štyroch a viac strán.

veľmi špecifický prípad aj v širšom regióne, je existencia jedného volebného obvodu, ktorý od roku 1998 nahradil dovtedy existujúce 4 volebné obvody. Stalo sa tak značne účelovou novelou volebného zákona (Zákon NR SR č. 187/1998 Z. z.) pred parlamentnými voľbami 1998. Hoci viaceré kontroverzné ustanovenia tohto volebného zákona boli medzitým zrušené, princíp celej krajiny ako jedného volebného obvodu ostal dodnes zachovaný a patrí medzi najdiskutovanejšie otázky v rámci diskurzu o efektívnom nastavení volebného systému (napr. Spáč – Sloboda 2014; Kerekeš et al. 2019).

Cieľom článku je identifikovať a analyzovať vzorce geografickej reprezentativity zloženia NR SR v podmienkach existencie jedného volebného obvodu (1998 – 2016). Vďaka nemu predstavuje Slovensko veľmi zaujímavý prípad z hľadiska výskumu politickej reprezentácie regiónov, čo patrí k hlavným oblastiam záujmu politickej, resp. volebnej geografie (Flint – Taylor 2007, Madleňák 2010). Napriek tomuto potenciálu je téme geografickej reprezentácie na Slovensku venovaná len marginálna pozornosť (Madleňák 2017). V teoretickej rovine môže byť zaujímavá komparácia výsledkov zo Slovenska s Holandskom a Izraelom, ktoré majú podobne nastavený volebný systém (jeden volebný obvod), pričom ich Latner a McGann (2005) označili za dva „najextrémnejšie prípady geografickej reprezentácie“ v rámci pomerného volebného systému. V praktickej rovine môžu byť analýzy vzorcov politickej reprezentácie regiónov príspevkom do aktuálnej diskusie o fungovaní volebného a v širšom zmysle aj stranícko-politického systému na Slovensku.

Politická reprezentácia a geografická reprezentativita

Otázky politickej reprezentácie sú v politológii a sociológii pomerne široko diskutované. H. Pitkin (1972) rozlišuje štyri základné typy politickej reprezentácie: formálnu, symbolickú, deskriptívnu a substantívnu reprezentáciu. Koncept geografickej reprezentácie, ktorému je venovaný tento článok, je možné zaradiť k deskriptívnej reprezentácii. Znamená to, že zastupiteľ je svojou osobou a životnými skúsenosťami v určitom zmysle typickým predstaviteľom skupiny ľudí, ktorú reprezentuje (Mikešová – Kostecký 2016).

Princíp geografickej reprezentácie vychádza z kontextuálneho chápania miesta, resp. regiónu ako istého prostredia, ktoré sa vyznačuje určitými sociálnymi interakciami, spôsobom života, historickou pamäťou, špecifickou politickou kultúrou a identitou, ako aj špecifickými ekonomickými záujmami (Bernard – Kostecký 2014; Agnew 2016). Politický reprezentant tak do istej miery zdieľa so svojimi voličmi pohľad na určité problémy vychádzajúci z kontextu prostredia (miesta, regiónu), z ktorého pochádza. Význam geografickej reprezentácie teda spočíva na väzbách politikov k určitému prostrediu a na bližšom vzťahu medzi voličom a kandidátom, ktorý je založený na geografickej blízkosti (Gimpel et al. 2011). Hoci v súvislosti s procesmi

globalizácie a rozširovaním možností komunikácie, získavania a zdieľania informácií, napríklad cez médiá a sociálne siete, môžu byť vplyvy miestnych, resp. regionálnych kontextov znižované (Lee 2007), ostáva špecifické sociokultúrne a politické prostredie regiónu, v ktorom volič, ako aj jeho politický reprezentant žije, dôležitým faktorom formujúcim spôsoby jeho uvažovania a konania (Krivý et al. 1996).

Reprezentativitu je podľa Nováka (1997) možné charakterizovať ako indikátor toho, nakoľko je vo volenom orgáne zastúpenie poslancov podľa rôznych hľadísk reprezentatívne. Geografická reprezentativita ukazuje, nakoľko je medzi zvolenými poslancami uplatnený princíp geografickej reprezentácie, teda miera zastúpenia jednotlivých regiónov. Praktickým uplatnením konceptu geografickej reprezentácie v rámci volebného systému sú volebné obvody, ktoré sa vyskytujú v rámci väčšinových, ale aj pomerných volebných systémov. Koncept viacerých volebných obvodov sa na Slovensku využíva v prípade komunálnych či regionálnych volieb³. V prípade parlamentných volieb však explicitné uplatnenie princípu geografickej reprezentácie vo volebnom systéme absentuje. Poslanci tak oficiálne nereprezentujú región, z ktorého pochádzajú, ale občanov celej krajiny. V extrémnom prípade tak môžu všetci poslanci NR SR pochádzať z jedného regiónu, mesta alebo dediny.

Metodika

Analýza vzorcov politickej reprezentácie regiónov je založená na výsledkoch všetkých parlamentných volieb na Slovensku konaných po zmene volebného systému v roku 1998 (1998, 2002, 2006, 2010, 2012 a 2016). Pri určení regionálnej príslušnosti je určujúce miesto trvalého bydliska poslanca. Analýza zahŕňa len poslancov zvolených priamo vo voľbách. Nezohľadňuje tak zmeny v zložení NR SR v priebehu volebného obdobia, kedy dochádza napr. k nástupu náhradníkov za členov vlády.

V analýze vystupujú regióny na úrovni okresov aj krajov. V prípade okresov predstavujú výnimku mestá Bratislava a Košice, ktoré nie sú členené na okresy⁴. Na nižšej regionálnej úrovni je teda analyzovaných 72 a na vyššej úrovni 8 regionálnych jednotiek. Pre každý región na oboch úrovniach je v rámci jednotlivých volieb vypočítaný tzv. *index politickej reprezentácie regiónu* (I_{RRI}), ktorý predstavuje podiel všetkých zvolených poslancov (P_p)

³ V prípade volieb do zastupiteľstiev VÚC sú jednotlivé kraje rozdelené na viaceré volebné obvody, ktoré sa s výnimkou Bratislavského samosprávneho kraja zhodujú s okresmi. Každý volebný obvod má stanovený počet poslancov vzhľadom na svoju veľkosť. V prípade komunálnych volieb stanovuje zákon možnosť resp. povinnosť rozdeliť obce vzhľadom na počet obyvateľov na volebné obvody s istým počtom mandátov.

⁴ Pre zaradenie poslancov k niektorému z bratislavských či košických okresov by bola potrebná presná adresa jeho bydliska (vrátane ulice), databáza NR SR však obsahuje len názov obce, teda Bratislavu, resp. Košice.

k počtu oprávnených voličov (P_{OV}) z daného regiónu (R_i). Pre väčšiu prehľadnosť je tento podiel vynásobený konštantou 100 000:

$$I_{RR_i} = \frac{\sum_{p \in R_i} P_p}{P_{OV}} \cdot 100\,000$$

Výsledný index tak predstavuje počet zvolených poslancov na 100 000 oprávnených voličov. Takto je možné vzájomne porovnávať výšku politickej reprezentácie rôznych regiónov bez ohľadu na ich veľkosť, resp. počet obyvateľov, čím sa eliminuje problém značných disproporcií vo vymedzení okresov a krajov na Slovensku.

Kým v predchádzajúcej analýze nie je zohľadnená politická príslušnosť poslancov, v druhej časti štúdie je osobitne analyzovaná geografická reprezentativita parlamentného zastúpenia jednotlivých politických strán. Za relevantné sú považované všetky politické strany, ktorým sa v období 1998 – 2016 podarilo dostať do NR SR. Celkovo ide o 17 parlamentných politických strán a hnutí. Pre každú z nich je vypočítaná tzv. *miera geografickej proporcionality* jej poslancov podľa metódy Latner – McGann (2005). Ide o podiel relatívneho počtu poslancov s bydliskom v danom regióne a relatívneho počtu oprávnených voličov v tomto regióne⁵. Kým hodnota indexu nižšia ako 1 predstavuje podpriemernú, hodnota vyššia ako 1 znamená naopak nadpriemernú politickú reprezentáciu regiónu⁶. Tento index je síce komplikovanejší ako index politickej reprezentácie regiónov použitý v prvej časti článku, ale umožňuje navzájom porovnávať geografickú reprezentativitu politických strán so značne rozdielnym počtom poslancov (napr. stranu SĎL s 23 poslancami so stranou Smer-SD s 269 poslancami za celé skúmané obdobie)⁷.

V prípade geografickej reprezentativity na úrovni politických strán sú pre analýzu vhodnejšie kraje, keďže v prípade väčšiny strán bol počet poslancov menší, čo by na úrovni 72 okresov znamenalo značné skreslenie. Aj v prípade 8 krajov má vzorec založený na regionálnej distribúcii 98 poslancov troška vyššiu výpovednú hodnotu ako vzorec distribuujúci len 11 poslancov. Počet poslancov však nikdy nebol nižší ako počet krajov, takže teoreticky aj pri strane s 10 poslancami bolo teoreticky možné dosiahnuť relatívne rovnomerné zastúpenie všetkých krajov.

Veľa poslancov bolo v skúmaných voľbách zvolených opakovane, sú teda do analýzy zaradení viackrát, čo je však vzhľadom na ciele a metodiku článku

⁵ Miera geografickej proporcionality = (počet poslancov s trvalým bydliskom v regióne/počet poslancov NR SR)/(počet oprávnených voličov v regióne/počet oprávnených voličov SR).

⁶ Hodnota indexu 1 znamená priemernú politickú reprezentáciu a pri každej politickej strane sa fakticky vzťahuje k celej krajine.

⁷ V prvej časti pozostával základný súbor vždy zo 150 poslancov NR SR, vzorce geografickej reprezentativity pre jednotlivé voľby je tak možné bez problémov porovnávať.

v poriadku, keďže región, v ktorom majú trvalý pobyt, je prostredníctvom nich (nepriamo, resp. neoficiálne) politicky reprezentovaný opakovane.

Geografická reprezentativita poslancov NR SR v rokoch 1998 – 2016

Politickú reprezentáciu regiónov v NR SR na úrovni krajov zobrazujú tabuľky č. 1 a 2, v grafickom vyjadrení obrázok č. 1. Absolútnym ako aj relatívnym počtom poslancov stabilne vysoko dominuje Bratislavský kraj. Najvýraznejšie to bolo vo voľbách 1998, kedy takmer polovica poslancov parlamentu (73) pochádzala z tohto kraja, čo predstavuje takmer 15 poslancov na 100 000 oprávnených voličov, zatiaľ čo v prípade počtom obyvateľov najväčšieho Prešovského kraja to bolo len 7 poslancov (1,28 poslanca na 100 000 oprávnených voličov). Ide o dve extrémne hodnoty v miere politickej reprezentácie regiónov namerané za celé sledované obdobie, kedy mali obyvatelia Bratislavského kraja takmer 12-násobne vyššiu politickú reprezentáciu než obyvatelia Prešovského kraja. Zatiaľ čo dominancia Bratislavského kraja ostávala napriek miernemu poklesu indexu politickej reprezentácie stabilná (najnižšia hodnota 9,58 v roku 2006), v pozícii kraja s najnižším indexom politickej reprezentácie sa okrem Prešovského (1998, 2006 a 2016) ocitli aj Žilinský (2002), Trenčiansky (2010) a Nitriansky kraj (2012). V priemere však bolo v celom sledovanom období najmenej reprezentované východné Slovensko (Prešovský a Košický kraj). Nad celoštátny priemer politickej reprezentácie sa okrem Bratislavského kraja podarilo dostať len Trnavskému kraju, aj to len veľmi tesne a len v dvoch voľbách (2010 a 2012).

Tabuľka č. 1: Počet poslancov NR SR pochádzajúcich z jednotlivých krajov (1998 – 2016)

Kraj	1998	2002	2006	2010	2012	2016	Spolu
Bratislavský	73	59	50	63	59	67	371
Trnavský	11	14	13	16	16	13	83
Trenčiansky	13	12	12	9	10	9	65
Nitriansky	10	15	20	11	11	12	79
Žilinský	13	8	16	13	11	13	74
Banskobystrický	11	17	12	12	14	16	82
Prešovský	7	11	12	13	17	8	68
Košický	12	14	15	13	12	12	78
Spolu	150	150	150	150	150	150	900

Zdroj: NR SR, vlastné prepočty

Tabuľka č. 2: Index politickej reprezentácie regiónov Slovenska na úrovni krajov (1998 – 2016)

Kraj	1998	2002	2006	2010	2012	2016	Priemer
Bratislavský	14,93	11,64	9,58	11,69	10,73	11,88	11,74
Trnavský	2,65	3,25	2,91	3,48	3,47	2,80	3,09
Trenčiansky	2,85	2,55	2,48	1,83	2,03	1,85	2,27
Nitriansky	1,83	2,68	3,50	1,90	1,91	2,10	2,32
Žilinský	2,58	1,53	2,98	2,36	1,98	2,31	2,29
Banskobystrický	2,19	3,31	2,30	2,28	2,66	3,07	2,63
Prešovský	1,28	1,92	2,03	2,14	2,76	1,28	1,90
Košický	2,13	2,41	2,51	2,13	1,95	1,91	2,17
<i>Priemer</i>	3,73	3,61	3,51	3,44	3,41	3,39	3,55
Rozptyl	20,44	10,76	6,17	11,28	8,98	12,05	11,07
Rozptyl bez BA	0,29	0,42	0,24	0,31	0,35	0,36	0,15

Zdroj: NR SR, vlastné prepočty

Obrázok č. 1: Priemerná politická reprezentácia regiónov Slovenska na úrovni krajov (1998 – 2016)

Zdroj: NR SR, spracoval autor

Vzorec geografickej reprezentativity NR SR v jednotlivých obdobiach veľmi dobre charakterizuje aj údaj o rozptyle (tab. č. 2). Najväčšie disproporcie z regionálnom rozmiestnení poslancov sú v prípade volieb v roku 1998, naopak najnižšie vo voľbách 2006. Rozptyl, teda disproporcie v analyzovaných vzorcoch sú veľmi silne závislé od hodnoty indexu za Bratislavský kraj, ktorý vo vzorci geografickej reprezentácie veľmi výrazne dominuje (obr. č. 1).

V prípade zvyšných siedmich krajov (bez Bratislavského) sú regionálne disproporcie minimálne, rozdiel medzi Trnavským krajom na strane jednej a Prešovským a Košickým krajom však naznačuje mierny západo-východný gradient v politickej reprezentácii regiónov Slovenska.

Vzorce politickej reprezentácie regiónov na úrovni okresov znázorňuje séria máp na obrázku č. 2. Okresy sú diferencované vo vzťahu k priemernému indexu politickej reprezentácie v jednotlivých voľbách. Analýza na úrovni okresov umožňuje identifikovať diferenciaciu politickej reprezentácie vo vnútri krajov. Napriek menším rozdielom je možné v prípade šiestich sledovaných volieb pozorovať určitú stabilitu a identifikovať isté spoločné črty vzorcov geografickej reprezentácie aj na úrovni okresov. Tie naznačuje aj syntetická mapa na obr. č. 3, ktorá znázorňuje priemernú mieru politickej reprezentácie okresov za celé sledované obdobie.

Obrázok č. 2: Vzorce politickej reprezentácie regiónov na úrovni okresov (1998 – 2016)

Zdroj: NR SR, spracoval autor

Kým Bratislava jednoznačne dominuje aj na tejto úrovni, v rámci Bratislavského kraja je možné pozorovať postupné posilňovanie okresov v jej zázemí (Senec, Pezinok, Malacky) na úkor samotnej Bratislavy. Zatiaľ čo vo voľbách 1998 bol z týchto troch okresov len 1 zo 73 poslancov kraja, vo voľbách 2010, resp. 2012 tvorili približne šestinú poslancov z Bratislavského kraja. Túto skutočnosť je možné vysvetliť procesom suburbanizácie, kedy sa časť obyvateľov Bratislavy, vrátane politikov, sťahuje do jej zázemia. Za zázemie Bratislavy je v istom zmysle možné považovať aj okres Dunajská Streda, jej stabilne nadpriemerná politická reprezentácia je však spôsobená takmer výlučne zástupcami strán SMK a Most-Híd, teda skôr etnickým faktorom ako faktorom suburbanizácie.

Obrázok č. 3: **Politická reprezentácia regiónov Slovenska na úrovni okresov (1998 – 2016)**

Zdroj: NR SR, spracoval autor

V rámci ostatných krajov je možné identifikovať predovšetkým dominanciu krajských centier, ktoré sa vo väčšine prípadov vyznačujú stabilne nadpriemernou politickou reprezentáciou. Zároveň však ani jedno z krajských miest nedosiahlo nadpriemer vo všetkých sledovaných voľbách, dokonca ani Košice, ktoré napriek svojmu postaveniu druhého najvýznamnejšieho jadra krajiny, z hľadiska politickej reprezentácie nevyčnievajú nad ostatnými krajskými mestami. Priemerný index reprezentácie Košíc (4,19) je v porovnaní s okresom Banská Bystrica (6,25), Trenčín (5,14) či Trnava (5,01) dokonca podstatne nižší. Výnimku zo vzorca nadpriemerne reprezentovaných okresov s krajskými

mestami predstavuje Prešov, ktorý dosiahol nadpriemernú reprezentáciu len v jedných voľbách (2010), pričom priemerná hodnota indexu jeho politickej reprezentácie je len 2,93. Identifikovaný západo-východný gradient politickej reprezentácie sa tak po úrovni krajov prejavuje aj na úrovni krajských miest.

Ostatné okresy so stabilne nadpriemernou reprezentáciou ležia buď v blízkosti krajského centra a vytvárajú s ním spoločné regionálne jadro, čo môže platiť pre okresy Zvolen a Banská Štiavnica vo vzťahu k Banskej Bystrici alebo okres Kysucké Nové Mesto vo vzťahu k Žiline, alebo ide o menšie okresy, pri ktorých aj jeden poslanec NR SR (na malý počet oprávnených voličov okresu) spôsobí vysokú hodnotu indexu politickej reprezentácie. Týka sa to takých okresov ako Medzilaborce, Stropkov, Tvrdošín, Púchov, ale aj spomínaná Banská Štiavnica a Kysucké Nové Mesto. Na strane druhej máme niekoľko malých okresov (Myjava, Bytča, Turčianske Teplice, Žarnovica, Poltár a Gelnica), z ktorých za celé sledované obdobie nebol zvolený žiaden poslanec. Možným vysvetlením tu môže byť okrem ich vymedzenia (malého počtu obyvateľov) aj ich periférna poloha v rámci väčších regiónov.

Geografická reprezentativita zastúpenia politických strán v NR SR

V šiestich parlamentných voľbách v období 1998 – 2016 bolo do NR SR zvolených 900 poslancov, ktorí sa tam dostali na kandidátnych listinách 17 rôznych politických strán a hnutí. Vysokú variabilitu stranického systému naznačuje aj skutočnosť, že ani jedna z týchto strán nebola súčasťou NR SR všetkých šesť sledovaných volebných období. Takmer polovica (8) z analyzovaných politických strán sa v období 1998 – 2016 dostala do NR SR len raz. Najúspešnejšia bola strana Smer-SD, ktorá v piatich voľbách dostala do parlamentu 269 poslancov⁸. Nasledujú strany SDKÚ-DS (98 poslancov), HZDS (94), KDH (60), SNS (58) až po stranu Siet' s najmenším počtom zvolených poslancov (10).

Vzorcie geografickej reprezentativity jednotlivých politických strán na úrovni krajov ukazuje tabuľka č. 3 a v grafickej podobe obrázok č. 4⁹. Dominancia politickej reprezentácie Bratislavy, resp. Bratislavského kraja je opäť jednou zo základných črt tohto vzorca, jej miera je však u jednotlivých strán rôzna. Absolútne najvyššia je u strany ANO (7,55), kde takmer všetci poslanci (s výnimkou jedného) pochádzali z Bratislavského kraja. Veľmi vysokú mieru politického zastúpenia Bratislavského kraja majú aj strany Sme

⁸ Celkový počet poslancov zvolených za jednotlivé strany bol v skutočnosti nižší, keďže niektorí poslanci boli zvolení opakovaně, viď vysvetlenie v metodike článku.

⁹ Pre grafické znázornenie vzorcov regionálnej diferenciácie politického zastúpenia boli vybrané politické strany, ktoré sa dajú v súčasnosti považovať za najviac relevantné. Vzorcie ostatných strán sú pomerne dobre čitateľné aj z tabuľky č. 3.

rodina¹⁰ (5,88) a SaS (5,84). V prípade strany Sme rodina, ktorá do volebnej súťaže vstúpila krátko pred voľbami 2016 ako politický projekt založený na jednej osobnosti (podobne ako ANO v roku 2002), je minimálne politické zastúpenie regiónov pochopiteľné. Viac diskutabilné je to v prípade strany SaS, ktorá istý čas ašpirovala na pozíciu lídra opozície. Aj keď ide o pravicovo-liberálnu stranu, ktorej stranícka a v značnej miere aj voličská základňa je

Tabuľka č. 3: Geografická reprezentativita parlamentného zastúpenia politických strán v rokoch 1998 – 2016

Strana	Kraje									Roz- ptyl
	Počet poslan- cov	Bratislav- ský	Trnavský	Trenčian- ský	Nitrianský	Žilinský	Bansko- bystrický	Prešov- ský	Košic- ký	
Smer-SD	269	3,22	0,53	0,79	0,73	0,47	0,95	0,54	0,80	<i>0,83</i>
SDKÚ- DS	98	3,38	0,49	0,82	0,54	0,65	0,76	0,73	0,66	<i>0,94</i>
HZDS	94	3,44	0,61	0,95	0,64	0,76	0,61	0,46	0,61	<i>0,98</i>
KDH	60	2,56	1,44	0,30	1,00	0,53	0,41	1,32	0,48	<i>0,58</i>
SNS	58	2,37	0,50	1,07	0,39	2,60	0,57	0,12	0,49	<i>0,90</i>
SMK	55	1,91	2,44	0,00	2,19	0,00	0,90	0,00	0,78	<i>1,05</i>
SaS	54	5,84	1,06	0,33	0,00	0,29	0,31	0,27	0,13	3,88
SDK	42	4,04	0,68	0,85	0,18	0,38	0,78	0,69	0,51	<i>1,55</i>
Most-Híd	38	3,62	2,77	0,00	0,59	0,21	0,65	0,00	0,56	<i>1,87</i>
OEaNO	35	2,77	1,64	0,00	0,00	1,36	0,24	1,65	0,41	<i>1,00</i>
SDE	23	2,81	0,42	0,77	0,98	1,03	1,07	0,63	0,31	<i>0,61</i>
ANO	15	7,55	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,48	0,00	7,02
ES NS	14	0,58	1,37	0,64	1,08	0,57	3,53	0,00	0,51	<i>1,18</i>
SOP	13	4,35	0,00	0,68	0,58	0,00	1,27	0,00	1,10	<i>2,09</i>
KSS	11	2,94	0,87	0,81	0,00	0,72	0,75	1,31	0,65	<i>0,74</i>
Sme rodina	11	5,88	0,00	0,00	1,37	0,00	0,00	0,65	0,00	4,15
Siet'	10	2,43	0,96	1,78	0,00	1,59	0,00	0,00	1,43	<i>0,88</i>
Priemer		3,33	0,88	0,64	0,67	0,65	0,75	0,54	0,61	<i>0,89</i>

Zdroj: NR SR, vlastné prepočty

¹⁰ Oficiálny názov strany je Sme rodina – Boris Kollár. Z pragmatických dôvodov je v tabuľke č. 3 a následne aj v texte používaný zjednodušený názov Sme rodina. To isté platí aj pre stranu Kotleba – ES NS.

veľmi silno koncentrovaná práve v Bratislave, nedostatočné stranícke zázemie v regiónoch môže byť z hľadiska vyšších politických aspirácií tejto strany kontraproduktívne. To sa ukazuje napríklad v regionálnych a komunálnych voľbách, v ktorých strana SaS zaznamenáva podstatne nižšie zisky nielen v porovnaní so svojimi výsledkami v parlamentných voľbách, ale aj v porovnaní s ostatnými politickými stranami.

Jedinou politickou stranou, pri ktorej bola politická reprezentácia Bratislavského kraja podpriemerná (0,58), bola ĽS NS. Pri tejto strane výraznejšie dominovala reprezentácia Banskobystrického kraja (3,53), za ktorým nasledovali kraje Trnavský a Nitriansky. Tento vzorec vychádza z rozmiestnenia straníckeho, ako aj voličského jadra tejto strany. Ďalšími prípadmi, kedy Bratislavský kraj síce dosahoval nadpriemerné politické zastúpenie, avšak jadro politickej reprezentácie ležalo v iných krajoch, sú strany SMK a SNS. V prípade SNS má najsilnejšie postavenie Žilinský kraj (2,6). U SMK sa voličská aj členská základňa strany nachádza v regiónoch južného Slovenska, čomu zodpovedá aj vzorec geografickej reprezentácie, v ktorom dominujú Nitriansky (2,45) a Trnavský kraj (2,15). Zaujímavé je z tohto pohľadu porovnanie SMK so stranou Most-Híd, ktorej kandidátka a zároveň aj voličská základňa reflektovali občiansky (slovensko-maďarský) koncept, čo sa prejavilo aj na vzorci geografickej reprezentácie, v ktorom už dominovala Bratislava (3,62) a z južných regiónov dosiahol nadpriemernú hodnotu len Trnavský kraj (2,77). Silnejšie zakotvenie členskej základne SMK v regiónoch sa prejavuje aj v komunálnych a regionálnych voľbách, v ktorých dosahuje lepšie výsledky v porovnaní s Mostom-Híd.

Vzťah medzi vzorcom geografickej reprezentativity a vzorcom volebnej podpory v regiónoch nachádzame popri už spomínaných stranách SaS, ĽS NS, SNS, SMK a Most-Híd aj pri KDH a OĽaNO. Ak sa pri týchto politických subjektoch pozrieme na regióny mimo Bratislavy, uvidíme nadpriemernú reprezentáciu Trnavského a Prešovského kraja pri KDH a Trnavského, Žilinského a Prešovského kraja pri OĽaNO. Práve v týchto regiónoch je možné v rámci Slovenska hľadať pravicovo-konzervatívne prostredie, ktoré stojí vo veľmi významnej (KDH), resp. významnej (OĽaNO) miere za voličskou podporou týchto politických subjektov. KDH sa podobne ako SMK vyznačuje dobre vybudovanou a silnou členskou základňou v regiónoch, z ktorej vedia tieto v súčasnosti mimoparlamentné strany ponúknuť úspešných kandidátov pre regionálne a komunálne voľby. V nich bolo KDH v posledných rokoch vzhľadom na počet regionálnych a komunálnych poslancov druhým najúspešnejším politickým subjektom po Smere-SD. Príčiny zvýšenej politickej reprezentácie regiónov, ako aj úspechu jej kandidátov napr. v posledných regionálnych voľbách (2017), treba v prípade hnutia OĽaNO (na rozdiel od KDH a SMK) hľadať inde ako v silnej členskej základni v regiónoch, keďže tento politický

Obrázok č. 4: Vzorce geografickej reprezentativity parlamentného zastúpenia vybraných politických strán (1998 – 2016)

Zdroj: NR SR, spracoval autor

subjekt nemá dostatočne vybudovanú ani centrálnu stranickú štruktúru. Koncept OĽaNO je postavený na osobnostiach, ktoré dokážu byť úspešné v regiónoch, z ktorých pochádzajú (ako napr. J. Viskupič v Trnave alebo E. Jurinová

na Orave). Volebnú stratégiu postavenú na osobnostiach z regiónov (napr. I. Janckulík z Oravy, A. Hrnčiar z Martina alebo K. Macháčková z Prievidze) zvolila aj strana Siet', čo sa odrazilo nielen vo vzorci jej regionálnej reprezentácie, ale aj v regionálnom rozmiestnení volebnej podpory tejto strany.

Stranami, pri ktorých je možné, na rozdiel od vyššie spomínaných strán, nájsť výrazný nesúlad medzi vzorcom geografickej reprezentácie a vzorcom volebnej podpory v regiónoch, sú HZDS a Smer-SD. Pri oboch stranách dominuje politické zastúpenie Bratislavy, hoci volebná podpora týchto subjektov bola v hlavnom meste stabilne nízka. Na strane druhej nedosahuje hodnota politického zastúpenia v žiadnom z ostatných regiónov nadpriemernú hodnotu, a to ani v regiónoch, ktoré predstavujú ich najdôležitejšie voličské jadrá (regióny severozápadného, resp. severovýchodného Slovenska). Vo vzorci geografickej reprezentácie Smeru-SD majú dokonca Žilinský a Prešovský kraj najnižšie zastúpenie (0,47, resp. 0,54). Tento nesúlad je ešte výraznejší v kontexte snahy týchto dvoch subjektov vymedzovať sa voči hlavnému mestu a klásť dôraz na regióny. Vysvetlenie je možné hľadať v pozícii týchto politických subjektov ako strán moci, ktorá sa má tendenciu koncentrovať práve v hlavnom meste. Veľa politikov týchto strán sa časom kvôli výkonu vysokých štátnych funkcií presťahovalo do hlavného mesta. Tieto skutočnosti však voliči týchto strán pravdepodobne až tak nereflektujú, pretože ich voličská podpora je naviazaná predovšetkým na osobu lídra strany.

Podobný vzorec geografickej reprezentácie ako u HZDS a Smeru-SD nachádzame aj pri stranách SDKU-DS a SDK, ktoré by sa tiež dali považovať za strany nesúce dôležitý podiel na moci, a teda spojené s hlavným mestom, avšak na rozdiel od HZDS a Smeru-SD sa voči hlavnému mestu nevymedzovali a voličská podpora v Bratislave bola pre tieto strany veľmi významná.

Zaujímavým údajom o identifikovaných vzorcoch geografickej reprezentácie pri jednotlivých stranách je aj hodnota rozptylu, resp. variability ich zastúpenia v regiónoch (tab. č. 3). Najvyšší rozptyl, teda najvyššie rozdiely v miere politickej reprezentácie a zároveň najvyššia regionálna koncentrácia politického zastúpenia existuje pri stranách ANO, Sme rodina a SaS. Na opačnej strane sú KDH a SĽ, ktorých vzorec má najnižší rozptyl, čo znamená najrovnomernejšie rozmiestnenie politickej reprezentácie v regiónoch. Ide o politické subjekty, ktoré majú, resp. mali (SĽ) veľmi dobre vybudované stranické štruktúry v regiónoch¹¹, čo sa ukazuje napríklad pri výsledkoch komunálnych a regionálnych volieb, v ktorých dokážu ponúknuť dostatok v regiónoch známych a zvoliteľných kandidátov¹².

¹¹ V prípade SĽ prevzala tieto dobre vybudované regionálne stranické štruktúry strana Smer-SD.

¹² KDH malo v komunálnych voľbách z politických strán po Smeru-SD druhý najvyšší počet zvolených starostov a poslancov napriek tomu, že v súčasnosti ide o mimoparlamentnú stranu.

Diskusia a závery

Identifikované vzorce geografickej reprezentativity ukazujú výraznú dominanciu politického zastúpenia regiónu hlavného mesta, ktorý je možné považovať za najdôležitejšie ekonomické a politické jadro celej krajiny. Pre zvyšok krajiny platí tzv. západo-východný gradient, kedy miera politickej reprezentácie regiónov od západu smerom na východ klesá. Po Bratislave je druhým priemerne najviac reprezentovaným regiónom Trnavský kraj, ktorý je možné považovať za širšie zázemie Bratislavy, zatiaľ čo najmenej reprezentovanými sú regióny východného Slovenska. Vo vzorci politickej reprezentácie sa tak vôbec neodráža pozícia sekundárneho jadra štátu – Košíc, a to nielen na úrovni kraja, ale ani na úrovni samotného mesta, kde sú Košice dokonca menej politicky reprezentované aj v porovnaní s ďalšími krajskými mestami ako Trnava, Trenčín či Banská Bystrica. Vzorec politickej reprezentácie regiónov sa tak približuje vzorcu socioekonomickej diferenciacie regiónov Slovenska, kde existuje dichotomické členenie (obr. č. 3) na nadpriemerne rozvinutý severozápad a zaostávajúci juhovýchod krajiny (viď napr. Korec 2005, Halás 2014). Periférny status regiónov sa tak na Slovensku prejavuje nielen v socioekonomickej rovine, ale aj v rovine politickej, a to veľmi stabilne a výrazne. Zatiaľ čo socioekonomické aspekty regionálnych rozdielov sú na Slovensku zo strany sociológov, ekonómov či geografov pomerne dobre preskúmané, výskumu politickej marginality regiónov, ktorá sa okrem vzorcov politickej reprezentácie regiónov prejavuje napr. aj v regionálnej diferenciacii volebnej účasti, nie je venovaná výraznejšia pozornosť.

Pre komparáciu identifikovaných vzorcov politickej reprezentácie regiónov na Slovensku sú zaujímavé predovšetkým dve práce, ktoré analyzujú geografickú reprezentativitu v rámci pomerného volebného systému. Latner a McGann (2005) analyzovali vzorce geografickej reprezentácie v prípade Holandska a Izraela, ktoré majú podobne ako Slovensko len jeden volebný obvod. Pohľad na politickú reprezentáciu regiónov v prípade existencie viacerých volebných obvodov podáva na príklade Českej republiky štúdia Mikešovej a Kosteckého (2016).

Latner a McGann (2005) zistili, že v podmienkach jedného volebného obvodu majú väčšie zastúpenie jednak poslanci pochádzajúci z jadrových regiónov, ale aj z regiónov periférnych, ak sa vyznačujú nejakou špecifickou identitou¹³. V komparácii so závermi Latnera a McGanna (2005) je dominancia politickej reprezentácie regiónu hlavného mesta na Slovensku oveľa výraznejšia. V priemere je päťnásobne vyššia než relatívne vyrovnaná reprezentácia ostatných siedmich krajov. V prípade Holandska a Izraela je možné menej

¹³ Ako napríklad Západný breh Jordánu v prípade Izraela.

výraznú politickú dominanciu jadier štátu vysvetliť jednak existenciou viacerých jadrových regiónov¹⁴ a jednak nadpriemernou reprezentáciou špecifických periférnych regiónov, čo v prípade Slovenska neplatí. Za periférne regióny so špecifickou identitou je na Slovensku možné považovať predovšetkým južné regióny obývané maďarskou menšinou¹⁵. Vysvetlenie tohto zistenia je možné hľadať v dvoch rovinách. Prvá súvisí s počtom mandátov politickej strany reprezentujúcej maďarskú menšinu. V rokoch 1998 až 2006, kedy sa do parlamentu dostávala SMK, bola reprezentácia okresov južného Slovenska na vyššej úrovni ako v druhej polovici skúmaného obdobia (2010 – 2016), kedy časť maďarských voličov voliacich mimoparlamentnú SMK reprezentovaná nebola, a v prípade strany Most-Híd platilo, že získavala nielen menší podiel hlasov, ale aj to, že časť poslancov tejto strany geograficky reprezentovala aj slovenské prostredie, predovšetkým Bratislavu. Druhé vysvetlenie je možné hľadať vo vymedzení okresov na južnom Slovensku, ktoré patria medzi najväčšie na Slovensku, a s výnimkou okresov Dunajská Streda a Komárno nepredstavujú čisto maďarské prostredie. Ak by sme teda v zmysle zistení Latnera a McGanna (2005) hľadali vzorec reprezentácie regiónov so špecifickou (menšinovou) identitou, administratívne vymedzenie regiónov (krajov aj okresov) naše zistenia v tomto smere čiastočne skresľuje.

Pre geografické práce je vo všeobecnosti veľmi dôležité vymedzenie regiónov, ktoré tvoria základný priestorový rámec analýzy. Vymedzenie existujúcich krajov ani okresov na Slovensku nie je z geografického hľadiska ideálne. V prípade krajov sú na strane jednej viaceré prirodzené regióny ako Záhorie, Spiš alebo Gemer rozdelené medzi viacero krajov, na strane druhej sa z hľadiska volebnej geografie nachádzajú v rámci jedného kraja viaceré prirodzené regióny s často veľmi odlišnými politickými preferenciami¹⁶. Pri vymedzení okresov je problémom predovšetkým absencia princípu priestorovej spravodlivosti, to znamená extrémne disproporcie vo veľkosti a počte obyvateľov súčasných okresov¹⁷.

Vychádzajúc z podobného historického, ekonomického a politického kontextu je zaujímavé porovnať vzorec politickej reprezentácie regiónov na Slovensku s Českou republikou, kde pri voľbách do dolnej komory parlamentu existuje taktiež pomerný volebný systém, avšak krajina je rozdelená na 14

¹⁴ Provincie Noord-Holland a Zuid Holland v Holandsku, resp. Jeruzalem a Tel Aviv v Izraeli.

¹⁵ Výnimku v tomto periférnom statuse predstavuje len okres Dunajská Streda, ktorý je možné považovať za zázemie Bratislavy.

¹⁶ Pri analýze identifikovaných vzorcov na úrovni krajov je preto potrebné brať do úvahy, z ktorých prirodzených regiónov kraj pozostáva. Keď sme napríklad identifikovali nadpriemernú politickú reprezentáciu strán KDH a OĽaNO v Žilinskom kraji a hľadali súvislosť s konzervatívnym politickým prostredím, mysleli sme predovšetkým na regióny Oravy a dolného Liptova (nie Kysuce alebo Žilinu).

¹⁷ Tento problém bol síce riešený v rámci metodiky pracou s relatívnymi číslami, avšak pri veľmi malých okresoch mohol výskyt politického zastúpenia vo forme jedného poslanca (v niektorých voľbách) znamenať veľmi dobré celkové umiestnenie tohto okresu (napr. Medzilaborce alebo Kysucké Nové Mesto).

volebných obvodov zodpovedajúcich existujúcim krajom. Mikešová a Kostelecký (2016), vychádzajúc tiež z metodiky Latnera a McGanna (2005), zistili v podmienkach existencie viacerých volebných obvodov postupnú stratu politickej dominancie centra (Prahy) a posilňovanie zastúpenia poslancov z regiónov a regionálnych centier. To podľa nich prispelo k postupnej decentralizácii a regionalizácii politickej moci v Česku, čo je v kontraste s pretrvávajúcou ekonomickou dominanciou Prahy.

Výrazná dominancia regiónu hlavného mesta sa prejavuje aj vo vzorcoch geografickej reprezentativity väčšiny politických strán na Slovensku. Jedným z vysvetlení môže byť, že politici, ktorí sa dostanú do vedenia politických strán, resp. do vysokých štátnych funkcií, sa z praktických dôvodov časom presťahujú do hlavného mesta. To platí predovšetkým pre strany, ktoré dlhé roky dominovali stranícko-politickému systému na Slovensku. Vo vzorci geografickej reprezentativity strán HZDS a Smer-SD dominoval región Bratislavy napriek tomu, že sa voči nemu často politicky vymedzovali a voličskú podporu získavali v iných regiónoch Slovenska, z ktorých však žiaden nedosahuje ani priemernú úroveň ich politickej reprezentácie. Týmto stranám pravdepodobne stačilo, že ich líder, na ktorého bola naviazaná voličská podpora, mohol vďaka jednému volebnému obvodu kandidovať vo všetkých regiónoch Slovenska.

Ďalším zaujímavým zistením je, že v prípade väčšiny ostatných politických strán sa vzorec geografickej reprezentativity mimo Bratislavy približuje vzorcom ich volebnej podpory v regiónoch. Môže to súvisieť so stratégiou jednotlivých politických strán pri zostavovaní kandidátnej listiny¹⁸, ale môže to naznačovať aj existenciu vzťahu medzi voličskou základňou a kandidátmi v jednotlivých regiónoch, ktorý je vo volebnej geografii známy ako tzv. susedský efekt (napr. Gimpel et al. 2008, Johnston et al. 2016). Skrýva sa za ním tendencia uprednostniť kandidátov, ktorí sú voličom geograficky blízki. Voliči od takýchto kandidátov očakávajú, že budú lepšie chápať potreby regiónu, z ktorého pochádzajú. Tento fenomén je možné v podmienkach volebného systému na Slovensku skúmať prostredníctvom tzv. preferenčných hlasov, ktorými môžu voliči čiastočne ovplyvniť poradie na celoštátnych kandidátnych listinách (Spáč 2013, v prípade Česka napr. Malcová 2012, Voda – Pink 2009).

Vychádzajúc z analytického a komparatívneho rámca tejto štúdie je Slovensko zaujímavým príkladom toho, ako systém jedného volebného obvodu pre celú krajinu vedie k vysokej centralizácii politickej moci nielen v geografickom zmysle, ale aj v kontexte fungovania stranícko-politického systému. Väčšine tých politických strán, ktorých volebná podpora je založená na popularite jednej osobnosti, systém jedného volebného obvodu viac-menej vyhovuje.

¹⁸ V tomto smere by mohla byť zaujímavá podrobnejšia analýza toho, či a ako politické strany reflektujú pri zostavovaní kandidátnych listín výsledky predchádzajúcich volieb v jednotlivých regiónoch.

Vďaka nemu môže stranický líder, prípadne niekoľko ďalších známych osôb z jeho okolia, resp. vedenia strany, kandidovať naprieč celou krajinou od Skalice až po Sninu. Na strane druhej môže niektorým politickým stranám vyhovovať systém, ktorý ich nenúti budovať silnejšie regionálne stranícke štruktúry, ktoré by teoreticky mohli oslabovať moc stranických centrál. Zvolení poslanci sa v takto nastavenom systéme cítia oveľa viac zaviazaní vedeniu strany, ktoré ich na celoštátnej kandidátnej listine umiestnilo na zvoliteľné miesto, než svojim voličom, ktorí sú v systéme jedného volebného obvodu oveľa anonymnejší a ťažšie identifikovateľnejší. Hoci zvolení poslanci oficiálne reprezentujú všetkých občanov krajiny, reálne často reprezentujú predovšetkým politickú stranu, za ktorú boli zvolení. Vzťah medzi poslancom a centrárou politickej strany je tak oveľa silnejší ako vzťah medzi poslancom a jeho voličom. To môže viesť k situácii, že volič nevie, kto ho politicky zastupuje, resp. môže mať pocit, že politika je od neho veľmi vzdialená.

V rámci prebiehajúcej diskusie o efektívnom nastavení volebného systému pre parlamentné voľby na Slovensku existuje viacero návrhov, ktoré idú od kozmetických úprav až po zásadnú zmenu systému, napríklad z pomerného na väčšinový. Každá zmena volebného systému by mala byť odbornou verejnosťou dôkladne prediskutovaná a prijatá širokým politickým konsenzom. V kontexte diskusie o rovnomernejšom politickom zastúpení jednotlivých regiónov sa ako jedno z riešení ponúka zavedenie viacerých volebných obvodov pri zachovaní súčasného pomerného volebného systému¹⁹, čo by mohlo prispieť aj k väčšej decentralizácii politickej moci na Slovensku. Politické strany by tak museli lepšie rozvíjať svoje regionálne stranícke štruktúry, a v politických programoch a stratégiách viac zohľadňovať špecifické potreby a záujmy jednotlivých regiónov. Systém viacerých volebných obvodov by mohol čiastočne eliminovať pre Slovensko typický fenomén podpory politických strán založenej na popularite jedného človeka. Potreba hľadať a nominovať na kandidátne listiny osobnosti z regiónov by mohla pomôcť vytvoriť lepšie podmienky pre bližší vzťah medzi občanom a jeho politickým reprezentantom, a prispieť tak k vyššej občianskej participácii a rozvoju občianskej spoločnosti.

Tibor Madleňák pôsobí na Katedre geografie a geológie Fakulty prírodných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Venuje sa výskumu geografických aspektov volieb a volebného správania.

¹⁹ Napríklad po vzore Českej republiky v hraniciach existujúcich krajov, ktorým by bol proporčne (vzhľadom na počet obyvateľov alebo voličov) pridelený istý počet poslancov v NR SR.

LITERATÚRA

- AGNEW, J., 2016: *Place and Politics: The Geographical Mediation of State and Society*. London: Routledge, 286 s.
- BERNARD, J. – KOSTELECKÝ, T., 2014: Prostorový kontext volebního chování – jak působí lokální a regionální prostředí na rozhodování voličů. *Sociologický časopis* 50, č. 1, s. 3-28.
- FLINT, C. – TAYLOR, P., 2007: *Political Geography*. Harlow: Pearson, 355 s.
- GIMPEL, J. – KARNES, K. – MCTAGUE, J. – PEARSON-MERKOWITZ, S., 2008: Distance-Decay in the Political Geography of Friends-and-Neighbors Voting. *Political Geography* 27, č. 2, s. 231-252.
- GIMPEL, J. – LEE, F. – THORPE, R., 2011: The Wellspring of Political Candidate Emergence: Geographic Origins of Statewide Candidates in the United States. *Political Geography* 30, č. 1, s. 25-37.
- HALÁS, M., 2014: Modelovanie priestorového usporiadania a dichotómie centrum – periféria. *Geografie* 119, č. 4, s. 384-405.
- JOHNSTON, R. – WICKHAM-JONES, M. – PATTIE, Ch. – CUTTS, D. – PEMBERTON, H., 2016: Friends and Neighbours Voting Revisited: The Geography of Support for Candidates to Lead the UK's Labour Party. *Political Geography* 55, č. 1, s. 1-9.
- KEREKEŠ, D. – PINK, M. – ŠEDO, J., 2019: Slovenské stranické zemětřesení 2016. Pomohla by malá volební reforma? *Sociológia* 51, č. 1, s. 64-83.
- KOREC, P., 2005: Regionálny rozvoj Slovenska v rokoch 1989 – 2004. Bratislava: Geografika, 227 s.
- KRIVÝ, V. – FEGLOVÁ, V. – BALKO, D., 1996: Slovensko a jeho regióny. Sociokultúrne súvislosti volebného správania. Bratislava: Nadácia Média, 414 s.
- LATNER, M. – MCGANN, A., 2005: Geographical Representation under Proportional Representation: The Cases of Israel and the Netherlands. *Electoral Studies* 24, č. 4, s. 709-734.
- LEE, F., 2007: Geographic Representation and the U.S. Congress. *Maryland Law Review* 67, č. 1, s. 51-61.
- MADLEŇÁK, T., 2010: Hlavné trendy výskumu v súčasnej volebnej geografii. *Geografický časopis* 62, č. 2, s. 127-145.
- MADLEŇÁK, T., 2012: Regionálna diferenciácia volebného správania na Slovensku (1998 – 2010). Bratislava: VEDA, 232 s.
- MADLEŇÁK, T., 2017: Potenciálna a reálna reprezentácia regiónov Slovenska. *Geographia Cassoviensis* 11, č. 2, s. 153-166.
- MALCOVÁ, K., 2012: Lokální aspekt volební podpory kandidátů do Senátu Parlamentu ČR. *Sociologický časopis* 48, č. 2, s. 283-313.
- MIKEŠOVÁ, R. – KOSTELECKÝ, T., 2016: Geografická reprezentativita poslanců zvolených do Poslanecké sněmovny českého parlamentu za první republiky a po roce 1989. *Středoevropské politické studie* 18, č. 4, s. 354-380.
- NOVÁK, M., 1997: Is There One Best Model of Democracy? Efficiency and Representativeness: Theoretical Revolution or Democratic Dilemma? *Czech Sociological Review* 5, č. 2, s. 1-33.

- NR SR – Národná rada Slovenskej republiky: https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=poslanci/zoznam_abc&ListType=0&CisObdobia=7.
- PITKIN, H. F., 1972: *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press, 330 s.
- SPÁČ, P., 2013: *Tichý hlas voličov: preferenčné hlasovanie v slovenských parlamentných voľbách*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 234 s.
- SPÁČ, P. – SLOBODA, D., 2014: *Municipalizácia, volebný systém a možnosti participácie v miestnej samospráve na Slovensku*. Piešťany: Komunálne výskumné a poradenské centrum, 68 s.
- STRMISKA, M. – HLOUŠEK, V. – KOPEČEK, L. – CHYTILEK, R., 2005: *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál, 728 s.
- VODA, P. – PINK, M., 2009: *Kandidáti v poslaneckých voľbách. Analýza preferenčného hlasovania ve voľbách do PS PČR v roce 2006*. Středoevropské politické studie 11, č. 2- 3, s. 163-180.
- ZEMKO, M., 2008: *Volebný zákon do Poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia za prvej Československej republiky a strany národnostných menšín*. Historický časopis 56, č. 1, s. 81-92.